

„Mesterségem, te gyönyörű...”

Kovács András Ferenc: *Álmatlan ég. Versek 2002–2004. Éneklő borz,*
Kolozsvár, 2006

Főszereplője általában regénynek, novellának, elbeszélő költeménynek, drámának van, lírában ez ismeretlen fogalom. Egy-egy, epikumot, narratív elemeket is tartalmazó, összefüggő versciklusnak legfeljebb központi alakja, versszubjektuma lehet.

Kovács András Ferenc könyvheti kötete, az *Álmatlan ég* költeményeinek, bár narratív elemeket nem tartalmaznak, még csak nem is összefüggő versciklus darabjai, hanem különálló, a kötet fülszövege és zárójegyzete értelmében folyamatosan, „előre, keresztbe, s esetleg visszafelé is” olvasható versek, mégis van főszereplőjük: maga a költészet. Például a költészet mint lírahagyomány – a fogalom egészen tág értelmében. Azaz időben és térben is tágra kell vonni határait: a nyugat-európai lírahagyománytól a keleti formákig, Shakespeare-től, Csokonaitól, Berzsenyitől Apollinaire-en, Rilkéen, Paul Celanon, T. S. Elioton, a Nyugat folyóirat első korosztályán és József Attilán át a kortárs Parti Nagy Lajosig és Térey Jánosig. De van itt folyóirat-szerkesztő (Réz Pál), filmes szakember (Gulyás Gyula), s itt vannak a „földiek” is, holtak és élők: az erdélyi Szilágyi Domokos, Székely János, Kányádi Sándor... Van, akit egy-egy versének mottójaként idéz a költő, van, akihez hommage-verset ír vagy stílusát, versbeszédét idézi meg, van, akit negyvenedik (Térey), ötvenedik (Parti Nagy) vagy hetvenötödik (Székely, Kányádi) születésnapja alkalmából köszönt, „balzsamoz metrumba”... Akármilyen módon bukkannak is elő ezek a nevek, egy egészen gazdag és tág lírahagyományt körvonalaznak és vonnak be a kötet versvilágába, az ajánlások, a köszöntök vagy akár a stílusvariációk, pastiche-ok pedig a tradícióval folytatott párbeszédet hangsúlyozzák. Bár az effajta költői dialógus Kovács András Ferenc költészetéhez szorosan hozzátartozik, időnként különös nyomatékkal tör felszínre. Például a költő szintén tavalyi könyvheti verseskötetében, ahol egyenesen fő poétikai szervezőelvvé vált. A *Hazatérés Hellászból* című verseskötetre gondolok, amelynek alcíme *Kavafisz-átiratok*. Az „átirat” itt külön megjegyzendő és kiemelendő fogalom. Kovács András Ferenc ugyanis ebben a kötetében, miként a Kavafisz-könyv eddigi recepciója is kitért erre, nemcsak fordítja Kavafisz verseit, hanem alakítja (rövidíti-bővíti), át- és újra is írja

azokat, minek következményeként megbontja műfordítás és eredeti szöveg határvonalait.

A költészet nemcsak a szövegüniverzumba emelt líratradíció hangsúlyos jelenléte miatt lesz az *Almatlan ég* főszereplőjévé. A kötet költeményei minden porcikájukkal a költészetet hirdetik, több szinten is. A könyv első pillantásra is gondos, szinte mérnöki megtervezettségével hívja fel magára a figyelmet. Bár a verseket követő jegyzet, mint említettem, azt hangsúlyozza, hogy a versek a kötet ciklusokra szabdalása ellenére „részenként és... külön-külön, de folyamatosan is olvashatóak maradtak: előre, keresztbe, s esetleg visszafelé is”, a három verskör mégis aránylag pontosan behatárol egy-egy (hagyomány)területet. Sőt, akár a kötetben adybandiként említett Ady kötetének valamelyikét tartanánk a kezünkben, azt tapasztaljuk, hogy nemcsak az egyes verseknek van mottója, ajánlása, eligazító alcíme, de maguk a verskörök, versciklusok is egy-egy mottóval indulnak: az első Berzsenyi-, a második Parti Nagy Lajos-, a harmadik pedig Szilágyi Domokos-mottóval. Mottóvers ugyan nincs a kötet élén, mint Adynál volt szokásos, ám a versanyag egészén belül lényeges szerepet töltenek be a paratextusok – a már említett mottók, ajánlások, eligazító alcímek.

Az első cikluscím (*Nyugatos fantáziák*) zavarba ejtő lehet, de mindenképpen meglepő. Egy 20. századi magyar irodalom irányába orientálódó olvasó a jelző kapcsán a Nyugat folyóiratra gondol, a folyóirat első, legendás hírű korosztályába tartozók esztétista versbeszédének megidézésére készül fel. De nem ez következik, hanem például egy költői gesztussal Henri Rousseau-nak (a Vámosnak) „tulajdonított” vers vagy Apollinaire „hangjának” megidézése, minek következtében helyesbítenni kell, miszerint a „nyugatos” itt a nyugateurópai tradíció kontextusának beemelését jelenti. A versciklus Réz Pálnak ajánlott, Weöres-mottóval indított „hálaadó” címadó verse azután épp ezt az újabb olvasói meggyőződésünket építi le: akár a mottó által megidézett Weöres-versben, a *Hála-áldozatban*, a „nyugatos” előbbi jelentését alátámasztva, itt is Ady, Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád, Szép Ernő, Füst Milán, Juhász Gyula és Karinthy neve sorakozik „égi mesterek”, etalonok neveiként.

Az első verskör a trágár beszédmód versbe emelése eredményeképpen kissé mellbevágó is. A versek egyrészt Kovács András Ferenc *Porcus Hermeticum* című 2004-es kötetére utalnak vissza (*A Disznó esztendeje. Utóhang a Porcus Hermeticumhoz, A Disznó éji dala*), amely a trágárságtól sem visszariadó műfaj, a limerick 111 darabját foglalta magába. Mégsem ez a két költemény a meghökkentő, hanem az ezeket követő, a fennkölt és az alantas regisztereit egybejátszó néhány: a Maddalena da Bolognának Modenában szerzett, *Jehan Damiens vágydala* című, a Henri Rousseau-nak „tulajdonított”, az ő álarca mögül megszólaló „patriotikus és erotomágikus” költemény, mely a szerep értelmében egyben a megidézett költő „verses önarctáj”-a is (*Le*

Douanier amoureux), valamint az Apollinaire hangját megidéző vers (*Apollinaire hangja pornográfón*). Hogy e porno-fonográfón az ódai-ünnepélyes-udvarló hanggal szemben, ezzel ütköztetve az alantas milyen mélységekbe eresztett regiszterei szólalnak meg, jobb nem idézni – a „disznó” verseknek is nevezett limerickek nyelvi és stílusvilágával rokon szólamok sorakoznak itt, az „alantast” keresetlenül megcélzó jelzőkkel, igékkel és szóképekkel. Az Apollinaire hangját megidéző vers utolsó sorában el is hangzik az a fogalom, hogy „hím fantázia”. Ám ugyanakkor minden húr egy vérbeli líra hangjait csalja elő, ezt lényeges hozzátenni. Ezekkel a versekkel szépen megférnek e verskörben a Réz Pálnak címzett, valamint a hetvenöt éves Székely Jánost (*Szerkesztőségi invokáció*) és Kányádi Sándort (*Vándordallam*) köszöntő költemények is, épp a líra azonos hőfokának, a megformáltság azonos fokának eredményeképpen.

Az *Álmatlan ég* centrumában, szívében egy olyan verskör áll, amelyet egészében Parti Nagy Lajosnak ajánlott költemények alkotnak. A *Tág ősz* *kvintett* című versciklus ez, amelynek mottója is Parti Nagytól származik, s nem más, mint a költő *Egy hosszú kávé* című antologikus verséből vett idézet. A verskörnek (hol az ajánlások, hol a cím, hol egy-egy szövegrész utal erre) mind az öt verse Parti Nagy ötvenedik születésnapja alkalmából íródott. Közöttük az első (*Mesterszonett fonákja, ó, fejjállás!*) abból a *Mintakéve* című kötetből átvett költemény, amellyel 14+1 költő, közöttük Kovács András Ferenc is, olyan közös szonettkoszorúval köszöntötte az ötvenéves Parti Nagy Lajost, amely a költő egy mesterszonettként kijelölt verse köré íródott. A stílusimitáción, pastiche-on alapuló öt vers kész Parti Nagy Lajos-példatár. Megidézi a költő *Egy hosszú kávé* című versének nevezetes szöveghelyeit: a napórát, az allét, a Herbsttagot, a *Rókatárgy alkonyatkor* című, szintén antologikus költeményét s olyan ismerős versalakokat is, mint amilyenek Dumpf Endre vagy Weiss duplavé Gizella. (A legutóbbi név eléggé nagy utat tett meg az eddigiek során: Bodor Ádám újfent antologikus, meg is filmesített novellájából, *A részlegből* Parti Nagy Lajos közvetítésével most KAF versébe sodorta az intertextualitás árama.) Mindezekon felül pedig a versekbe olyan szólamok vannak belefoglalva, amelyek közül néhány egyenesen a Parti Nagy-vers ars poeticájának megfogalmazásával ér fel (l.: „nyelvtanon úrt repesztel” – s mi más rímelve az utolsó szóval, mint a Westel!). Nem véletlen ez a (baráti) tisztelgés Parti Nagy előtt, ami egyben költői játék is (l. – józsefattilásan –: „Költöm vagy és Korom”). És, gondolom, kihívás is. Rokon poétikákról van szó ugyanis, amelyekben belül mindkét költőnél meghatározó szerepet tölt be a költői szerepjátszás és az intertextualitás. Arról nem szólva, hogy Weöres Sándort követően épp KAF és Parti Nagy lírájában ismerhetőek fel az „orpheuszi” költészet hangütései. Ezeknek a Parti Nagy-pastiche-oknak éppen ez az esztétikai hozadéka: hogy egyik orpheuszi költő

lírai remekléseit a másik idézi meg – bravúrosan, amibe egyaránt beletartozik a nyelvjáték, a nyelvi humor, a játékos nyelvficam („szanzonek s elégi”), a rímbravúr (cirkalom – birk’alom, napóra – kapóra, porcelány – Paul Celan, póráz – napóráz stb.).

A harmadik verskörön belül (*Néhány hamis medaillon*) is felismerhető virtuális átlókat húz az intertextualitás. Ennek a versciklusnak a középpontjában a József Attila-líra áll, nyilvánvalóan nem függetlenül a költő 2005-ös centenáriumától, hiszen erre az alkalomra már az előző, 2004. évben jelentek meg verspályázatok, felhívások. Sőt Kovács András Ferenc tollából 2005-ben már megjelent egy, a *Légy ostoba* című József Attila-költeményt mint mesterszonettet „körülíró” szonettkoszorú-kötet (*Szabadvendég. Vendégkoszorú egy vendégszonettre*). Most a *Néhány hamis medaillon* versciklus címadó költeménye József Attila *Medáliák* című versciklusát írja felül, egészen kivételes költői eljárással. De van itt, ebben a verskörben vers „Szép Ernő dallamára” (*Holdvarázs*), N. A. három sorát felülíró (*Prelúdium*), Térey Jánost köszöntő vers (*Szent András hava*), Ady, Kosztolányi és József Attila „hangjára” írt haiku (*Haiku három hangra*), Kosztolányi stíljében írott költemény (*Versforgatókönyv. Munkafilm; Álmatlanság. Hommage à Kosztolányi*). Az előbbit a *Hajnali részegség* sorai intonálják, nem is tagadva, hogy „Így szinte kosztolányis”, az utóbbi önmegszólító, s a költőelőd *Ha negyvenéves...* című költeményét írja felül – itt épp a 44. életév elmúltának okán, s itt sem tagadva, hogy „Mily ismerős, banális, kosztolányis...” Ez utóbbi költeményben és a Csokonai-mottóval ellátott, kötetzáró *Anakreóni dallamban* látszik körvonalazódni Kovács András Ferenc verseskötetének címe is: a Kosztolányi-pastiche-ban megfogalmazódó álmatlanság és a záróvers mennyboltja, az „égi Óceánus”, az elérhetetlen ég fogalmaiban.

S ha írásom elején arról szóltam, hogy az *Álmatlan ég* főszereplője a költészet (írhatnám akár nagy kezdőbetűvel vagy mondhatnám hangsúlyozott névelővel is), akkor ide kell még sorolnom a kötet verseinek egyéb költői „fogásait”, poétikai „vívmányait” is. Legalább két dologról van szó tehát: a költészetéről mint lírahagyományról, birtokolt szövegtengerről és a költészetéről mint verstechnikáról, eszköztárról. Az *Álmatlan ég* többnyire alkalmi költeményeiben mindkét terület egyformán hangsúlyos és lényeges. A rímötlet, a rímbravúr például nemcsak a Parti Nagy Lajost köszöntő versekben, de a többiben is lényeges poétikai szerepet tölt be. Ilyen bravúros rímpárokból és -triászokból, mint amilyenek pl. a horoszkóp – gonosz pók, létesült – récesült, éve volt – fényre tolt – lébecolt, kokain – tokajin, Ázsia – gázsija, ripacs szó – Picasso, optál – szoptál – kopt tál, átnyit – oskolányit – Kosztolányit, póráz – napóráz, őszi hold – bőszi riport vagy az öt szótagra, egy egész szólamnyira kiterjedő cinkék, őszapók – címkét szó a pók, akár egy nem mindennapi, választékos rímszótár is összeállítható lenne. Úgyszintén a költészetet mint

főszereplőt reprezentálja a sok, valós és metaforikus (líra)műfaji megjelölés, amely a ciklus-, vers- és alcímekben, ajánlásokban vagy magukban a főszövegekben fordul elő (l.: ouverture, tzimbalom-dall, utóhang, éji dal, vágydal, patriotikus és erotomágikus költemény, versarctáj, hím fantázia, invokáció, drámai monológ, vándordallam, kvintett, mesterszonett – fonákja –, medaillon, emlékérmé, prelúdium, variáció, versforgatókönyv, hommage, anakreóni dallam). És még mindig nincs kimerítve a költészet eszköztára. Szólni kell még a versek választékos rím- és ritmusképleteiről, a rímtelen és pár-, kereszt-, ölelkező és félrímes jambikus sorok sokféle változatairól, valamint – a költői műhely remekléseiként – a versépítkezés különféle költői „fogásairól”. Az utóbbiakból álljon itt néhány kiemelkedő példa.

A *Disznó éji dalában* minden strófa első sorát a mottóba emelt József Attila-versrészlet, a *Biztató* első sora intonálja („Kínában lóg a mandarin”), minden 3. sor ugyanaz („Fityeg a szuffa fennakad”), a 2. és 4. sor pedig azonos. A strófák négy sorát háromféle kötöttség szabályozza, háromféle költői eljárás szervezi harmonikussá, miközben a vers egy összetett ismétlődési rendszer közepette versszakonként egy-egy új sorral araszol előre, újul meg. A *Douanier amoureux* „erotomágikus” sorai és trágárságot megcélzó futamai oly módon alakulnak, hogy egy-egy versszak 2. és 4. sora a következő strófa 1. és 3. sorába úszik át. A *Változatok a változatlanra* József Attila-variációiban a strófakezdek a hótlan-havatlan, szótlan-szavatlan variációpárjaira épülnek (hótlan havatlan – szótlan havatlan – hótlan szavatlan – szótlan havatlan), a *Versforgatókönyv. Munkafilm* tematikusan Kosztolányi *Hajnali részegségét* idézi meg, formailag viszont Radnóti *Erőltetett menet* című költeményének Vogelweidétől tanult mintájára épül, egyszerre példázván az intertextualitás tartalmi és formai lehetőségeit. Legérdekesebb megoldással – már-már lírai rébuszal – azonban a *Néhány hamis medaillon* József Attila-újraírása szolgál. A vers címe és alcíme is félreérthetetlenül utal a *Medáliákra*. Ám az már nem is akármilyen hagyományemlékezetet és erre épülő kreatív olvasást igényel, hogy megfejthessük a versépítkezés rébuszát. A számukban is a *Medáliákat* követő 12 medaillon egy-egy versének első sorai József Attila egy-egy medáliájának első sorával azonosak, sorban haladva, míg az utolsó sorokat a József Attila-medáliák utolsó sorai alkotják – csak épp fordított irányban haladva. Az első medaillon tehát az első medália első sorával indul és az utolsó medália utolsó sorával zárul, s ily módon alakul ki az 1./12., 2./11., 3./10., 4./9., 5./8. ... stb. medália első és utolsó soraira alapozott játék(szabály).

Talán mondanom sem kell, hogy a többszörös (műfaji, prozódiai, szerkesztési, valamint a tradícióból eredő) kötöttségek közepette, ellenére is simán, olajozottan gördül a vers. Az *Álmatlan ég* bravúros költői játékot, mesteri verskísérleteket kínál. KAF lírai kreativitása és költői fantáziája révén könnyedén a kötöttségek fölé emelkedik. Mintha különös örömet lelne abban,

hogy gúzsba kötve táncol. Ebben tehetségén túl nyilvánvalóan segítségére vannak mesterei is: a Réz Pálnak elősorolt, „oskolát” nyitó, „égi” mesterek (a Nyugat esztéta modernségének képviselői), továbbá József Attila, az örök kísérletező Weöres Sándor és a líra nyelvi lehetőségeit és regisztereit (de a versértés határait is) egészen tágra táró kortárs Parti Nagy.

Fönn, mennyei magasságban, az ég magasában ott a költészet maga, lenn, talajközelen az elmúláson töprengő költő álmatlansága. Nagyjából az örök, időtlen költészet, s vele szemben a múltó, elpergő (poéta)lét – a végtelennel szemben a véges. *A Disznó esztendeje* című vers „mocsok kor”-ról tesz említést. Ezzel lenne szembeállítható a mindenben felülemelkedő költészet. De vajon érdemes-e a véges létet a végtelennel szembesíteni, jelt hagyni, miközben eltűnünk jeltelen és nyomtalan? A kérdést a kötet több verse is feszegeti. Kovács András Ferenc ebben nevezi mesterének születésnapján köszöntőjében a „büszke kételyt” s a „fanyar hitet” belé oltó Székely Jánost („S hogy verset írni már nem érdemes, mivel / A drága líra, lényegét tekintve, rég / Csak álmodás, s az égi költészet halott?”), azt vizsgálván, hogy „szöveg, / Való s valótlantul világ mint működik...”, a szent poézis mellett kötve ki, minek köszönve Homérosz, Shakespeare és Arany, mert verset írt, „ma senkié, / Vagy bárkié – mindenkivé időtlenült”:

„Mert tiszta, nagy remekművek mögül, ki ír,
Legvégül úgyszólván eltűnik – rögeszme lesz,
Csak légi gondolat, csak írásképp marad,
Csak némi jel, hogy ott egy ember állt talán...”

Hasonló kételyeket vetnek fel más költemények is a kötetben. Pl.: „Mit ér a puszta létre vont nyelvi vértet?” (*Versforgatókönyv. Munkafilm*), sőt a kötet záróversének utolsó leütései is ide vezetnek:

„S nem értem én magam sem,
Szegény, bolond poéta,
Hová, miért, mivégre
Hányódni út szelében –
Röpülni, mint a porszem,
S eltűnni észrevétlen,
Elérhetetlen égben?”

(*Anakreóni dallam*)

Hogy mindez miért és mi végre, arra maga KAF eddigi lírikusi pályája a válasz – a válaszok legújabb változataként, most, épp legújabb kötetének versei.